

Necrolog dad Imelda Coray-Monn *1933 – † 2009

Renata Coray

Nossa mumma ei naschida igl onn 1933 a Cuera e carschida si a Mustér ella famiglia dil veterinari Gion Bistgaun Monn ch'era mardiaus cun Maria Pia Caplazi da Sumvitg. L'Imelda era la giuvna ed ina buoba allerta e selvadia. Ella carezava fetg siu bab che prendeva ella savens cun el alla laver e quei adina puspei era cheu enta Tujetsch, sia val da derivonza.

A Mustér ha ella visitau la scola primara tochen ella 6avla classa. En in artechel cul tetel «Il scribent egl exil» scriva nossa mumma: «*Cun tredisch onns sundel jeu nunvoluntariamein s'exiliada dalla tiara romontscha. Da gliez temps existeva negina pusseivladad da scola media per mattatschas. (Oz ha la claustra da Mustér aviert sias*

portas era ad ellas, e lur suttetg ei mia casa paterna; ina certa satisfacziun per mei che hai savens mirau cun desideri sin la miraglia sur nossa casa e nua ch'jeu localisavel en siemis diurns la sabientscha persunificada!.» (Litteratura, 1978: 64)

Per saver sescolar vinavon ha l'Imelda passentau sis onns (1946–1952) egl internat ad Ingenbohl nua ch'ella ha acquistau la patenta da scolasta. Suentter in practicum a Brunnen/SZ eis ella puspei turnada el Grischun.

A Cuera fa ella la patenta da scolasta era pil Grischun e lavura in onn sco secretaria da docter Alfons Maissen. Da 1954 tochen 1956 eis ella scolasta si Siat. Duront treis stads studegia ella lungatgs, psicologia e historia d'art al las universitads da Friburg e Turitg. A Siat ha ella empriu d'enconuscher siu um – Giacun Vintschegn Coray da Ruschein che deva era scola a Siat. El era vieu e bab da dus affons ella vegliadetgna da sis ed otg onns. 1956 maridan Imelda e Tschegn e van a star culs dus affons ella Bassa. A Tecknau/BL veva nies bab anflau plazza sco scolast sur onn. Quella nova «emigraziun» ei stada in grev pass per tutt, els schavan encrescher vietii.

A Tecknau ha l'Imelda vivu cun sia famiglia adina pli gronda da 1956 tochen

1982. Schizun cun otg affons ha ella aunc priu part fetg activamein dalla veta publica: sco autura da poesias, historias cuortas ed artechels en romontsch, sco redactura e collaboratura dallas revistas romontschas «Il Pelegrin» e «Novas Litteraras», sco co-autura dad in manual romontsch d'educaziun e sclairiment sexual, sco scolasta da franzos alla scola commerciala a Liestal/BL e sco schurnalista digl «Oltner Tagblatt», nua ch'ella scriveva regularmein davart occurrentzas culturalas. Bugen seregor del jeu co jeu astgavel gia sco buoba ir cun ella a vernissaschas, el teater ni en biblioteca ad Olten. Bugen seregor del jeu era co ella seseva davos sia meisa da scriver, cun la «National-Zeitung» ni la «Gasetta Romontscha» ed ina scandiola caffè enta maun. A nus affons ha ella schenghegiau siu grond interess per la litteratura, igl art ed il teater, per damondas socialas e politicas, per il lungatg e la communicaziun cul concarstgaun. Per gliez essan nus fetg engrazieivels ad ella.

Ella ha empraua da viver tenor igl exemplu dad in dunna cartenta, emancipada e scolada ch'ella ha descret en in artechel da 1965: «*Nus possedein en la litteratura ina canzun de laud sin la dunna ferma, sin ina persunalidad de mumma: en la s. Scartira. Quella dunna ferma documentescha l'educaziun gudida che ha fatg ella segira de sezzza. Ella tegn mirau suenter in èr e cumpra el; cun la diligenza de ses mauns plonta ella ina vegna. Legend e*

relegend quella canzun de laud sai jeu buca far cunmeins de patertgar al maletg, che vegn adina puspei mess avon alla femna, gia da buoba, cugl advertisement de star feminina, de star denter sias quater preits, de sempatschar modil percasa e.a.v. La dunna ferma della s. Scartira «arva la bucca per tschontschas sabias», ella ha pia neze-giau la pusseivladad ded instruir sezzza.» (Calender Romontsch 1965: 212s.).

Buca seschar impedir entras normas socialas memia stretgas, s'interessar sur sias atgnas quater preits ora per il mund ed ils carstgauns, sescolar e menar ina veta autonoma – quellas valurs ha ella viviu e defendiu. En quei grau eis ella stada in grond exemplu per nus.

1979, cun 46 onns, daventa nossa mumma vieua: nies bab ei morts da cancer dil lom ed Imelda resta anavos persula. In pèr da nus otg affons eran lu aunc minorens, il pli giuven veva pér siat onns. 1982 va ella a star a Pratteln sper Basel nua ch'ella ha viviu tochen 1994. Sco gia a Tecknau anfla ella era a Pratteln amitgs, enconuschents e vischins che schazegian ella per sia aviatidad, toleranza e generusadad e per ils discours interessants. Duront quels onns enquera ella ina nova sfida e fa quei che nies bab veva gia cussegliau pli baul ad ella: da professiunalisar siu dun da tedlar e dad arver il cor a glieud cun quitaus. Imelda frequenta duront in pèr semesters sco auditura prelec-

ziuns da psicologia all'universidad da Basel e fa silsuenter – cun varga 50 onns – ina scolaziun supplementara da treis onns sco logoterapeuta, sco terapeuta da discours a Minca en Tiaratudestga.

Sin basa da quella scolaziun realisescha ella alla fin digl onn 1989 – ensemen cun grond sustegn da differenças persunas – il «Liug da cussegl» a Mustér. En in'intervesta culla «Gassetta Romontscha» declara l'Imelda la motivazion per la fundaziun da quella instituzion sociala: *«All'entschatta stat la perschuasiun e l'atgna experienza che il discours ei enzatgei necessari denter cars-tgauns. Sch'ins ha quitaus, gida ei da plidar surlunder cun enzatgi ch'ei distanziaus dil problem, pren peda da tedlar, da secusseglar e tractar il plidentau cun absoluta discrepanz. [...] Jeu tegn per essenzial da sediscourer cun carstgauns che han quitaus en lur lungatg-mumma, pia per romontsch.»* (GR 8-6-1990).

Dapi 1989 lavura l'Imelda dus dis per jamna si Mustér el «Liug da cussegl». Duront ils emprems tschun onns viagescha ella vi ed enneu denter Pratteln e Mustér, 1994 tuorna ella definitivamein en sia veglia e carezada patria e va a star a Rueras. Ella lavura tochen alla pensiun el «Liug da cussegl», suenter cun continuescha ella cun discours da cussegliazion en sia habitaziun a Rueras.

Imelda sco dunna giuvna cun in da ses affons

Nossa mumma ha giu il grond dun da tedlar e da capir senza giudicar. Ella ha adina giu in'ureglia aviarta per tuts ed acceptau tuts aschia sco ei eran – buca mo ses affons e lur partenaris, mobein tuts cun quels ch'ella veva da far.

Ils davos onns gudeva ella era dad es-ser tatta, e ses biadis pendevan fetg vid ella. Sia generusadad, siu humor e sia tenuta positiva vegnan a mun-car a nus – con savens scheva ella: «Quei vegn schon bien, quei sas ti schon, jeu dubetel buca secunda che ti vegns da far quei», e con savens scheva ella ad in da nus affons en quitaus: «Jeu envidel ina candeila e fetschel oraziun per tei».

Sia tenuta da veta positiva ha ella era salvau en temps grevs, era duront ils davos onns che eran umbrivai dad ina operaziun al tgau e da divers accidents e dimoras pli liungas el spital. Sia mobilitad e sia udida ein sereducidas sensiblamein, mo tuttina scheva ella regularmein ch'ella vivi bugen e ch'ella hagi giu ina biala veta. Siu caracter positiv, nuncumplicau e beinvulent han biars schazegiau fetg. Tochen alla mort ha nossa mumma gudiu la cumpignia, buca mo da sia famiglia, mobein era da sias amitgas, ses enconuschents e vischins. Cun els passentava ella adina puspei bugen in pèr dis e jamnas a Narbonne, en sia habitaziun el sid dalla Frontscha.

Ils davos onns viveva ella plirs meins per onn a Narbonne. Ella carezava quella cuntrada selvadia ed era leda da saver passentar ils unviars freids e da glatsch en quei clima migeivel. Era quest unviern veva ella planisau dad ir aunc inagada leugiu, il di da partenza era gia fixaus.

Tochen alla fin ha ella priu part dalla veta, dils plaschers e quitaus da ses affons e da ses concarstgauns. E tochen il davos ha ella era aunc encuretg sfidas intellectualas. La davosa lavur che era fetg impurtonta per ella e ch'ella ha adempliu cun gronda premura ei stada la translazion dall'ovra da Gion Antoni Hitz «Per crappa massel jeu bu-

gen – Für Steine ginge ich gerne», che ei cumparida ell'ovra «Kristallwanderungen» da Michael Wachtler igl onn vargau. Quella lavur al computer – era cheu leva ella tener petg cun svilups moderns – vess ella buca saviu far senza igl agid da cars vischins e da ses fegls.

Ella ha pia buca mo dau, mobein era adina puspei anflau grond sustegn en sia veta. Nus affons essan fetg perscharts che ella ha saviu menar sia veta autonoma ils davos onns mo grazia al grond sustegn dad amitgs, vischins ed enconuschents che han segidau cun ella nua ch'els pudevan e savevan. A Ruearas eis ella sesentida bein naven digl emprem di. Ella ha gudiu fetg igl emperneivel vischinadi e tut la glieud cul-la quala ella veva contacts e che segidavan cun ella. Nus essan fetg engrazievels a quels biars che han fatg dil bien per ella tochen il davos mument ed engraziein ad els da tut cor.

Nossa mumma ha astgau murir ina mort ch'ella vess giavischau sch'ella vess saviu encuir or – senza stuer pitir ed aunc plein plans per il proxim viadi a Narbonne. «Ella vegn a mun-car a nus» – quella construcziun hai jeu udiu pliras gadas en discours che jeu hai astgau menar cun vischins, amitgs ed enconuschents da nossa mumma. Gie, ella maunca a nus tutz e quei fetg.